

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه کردستان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه فقه و حقوق امام شافعی

عنوان:

بررسی حکم ختنه در فقه مذاهب اربعه اهل سنت

پژوهشگر:

ریبوار یوسف پناه

استاد راهنما:

دکتر فرزاد پارسا

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته الهیات و معارف اسلامی گرایش فقه شافعی

زمستان ۱۳۹۱

دانشگاه کردستان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه فقه و حقوق امام شافعی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته الهیات و معرف اسلامی گرایش فقه شافعی

عنوان:

بررسی حکم ختنه در مذاهب اربعه اهل سنت

پژوهشگر:

ریبوار یوسف پناه

در تاریخ / / ۱۳ توسط کمیته تخصصی و هیات داوران زیر مورد بررسی قرار گرفت و با نمره
و درجه به تصویب رسید.

<u>امضاء</u>	<u>مرتبہ علمی</u>	<u>نام و نام خانوادگی</u>	<u>هیات داوران</u>
	استادیار	دکتر فرزاد پارسا	۱- استاد راهنما
	استادیار	دکتر رئوف رهنمون	۲- استاد داور خارجی
	استادیار	دکتر سالم افسری	۳- استاد داور داخلی

مهر و امضاء معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشکده

مهر و امضاء گروه

کلیه حقوق مادی و معنوی مترتب بر نتایج مطالعات،

ابتکارات و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع

این پایان نامه (رساله) متعلق به دانشگاه کردستان است.

*** تعهد نامه ***

اینجانب ریوار یوسف پناه دانشجوی کارشناسی ارشد رشته الهیات و معارف اسلامی گرایش فقه و حقوق شافعی دانشگاه کردستان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی گروه فقه و حقوق شافعی تعهد می نمایم که محتوای این پایان نامه نتیجه تلاش و تحقیقات خود بوده و از جایی کپی برداری نشده و به پایان رسانیدن آن نتیجه تلاش و مطالعات مستمر اینجانب و راهنمایی و مشاوره اساتید بوده است.

با تقدیم احترام

ریوار یوسف پناه

۱۳۹۱ / ۱۰ / ۲۷

تقدیم به

پدر و مادرم

که از نگاهشان صلابت

از رفتارشان محبت

و از صبرشان ایستادگی را آموختم

شکر و قدردانی

سپاس بی کران پروردگاریکتار که هستی مان بخشید و به طریق علم و دانش را، نمونه‌مان شد و به هم نشینی رحروان علم و دانش مستخرمان نمود و خوشه چینی از علم و معرفت را روزیمان ساخت.

از پدر و مادر عزیزم که همواره بر کوتاهی و درستی من، قلم عضو کشیده و کرمیانه از کنار غفلت بایم گذشته اند و در تمام عرصه های زندگی یار و یاور بی چشم داشت برای من بوده اند؛ و سپاس ویژه خود را تقدیم می کنم به خواهران دلسوز و مهربانم و برادران عزیزم که در تمام مراحل زندگی و تحصیل همواره مشوق، پشتیبان و راهنمای من بوده اند.

از استاد فرزانه و دلسوز؛ جناب آقای دکتر فرزاد پارسیار ساکن زارم چرا که بدون راهنمایی های بی دریغ و بی سائبه ایشان اتمام این پیمان نامه بسیار مشکل می نمود، و از بیچ کلی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این اثر را بر عهده گرفتند و آرزوی توفیق روز افزون را برای ایشان دارم.

چکیده

ختنه در تاریخ بشر سابقه ای زیاد دارد و مورد تأیید ادیان آسمانی و توحیدی و برخی دیگر از آئین ها است، این کار در مورد مرد و زن و غالباً در دوران کودکی و روزهای آغازین بعد از تولد انجام می گیرد. ختنه در مرد با قطع کردن و بریدن پوست پوشاننده‌ی حشفه (سر آلت تناسلی) و در زن با قطع کردن پایین قسمت پوستی که بالای مهبل (قسمت انتهایی بظر) واقع شده و شبیه تاج خروس است، انجام می گیرد.

غالب فقها ختنه را به عنوان امری مشروع پذیرفته اند، لکن در مورد نوع حکم تکلیفی آن با هم اختلافاتی دارند، برخی آن را برای مردان و زنان واجب و برخی آن را برای مردان و زنان سنّت موکّده و عده ای آن را برای زنان مکرمه دانسته اند. برخی از معاصرین و معاندین هم نظریات و شبهاتی را در باب ختنه و مشروعیت آن بیان کرده اند. علّت این اختلاف به وجود روایات متعدّد در باب ختنه و اختلاف علما در فهم معانی آنها برمی گردد. راجح این است که ختنه‌ی مردان و زنان واجب است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه.....
۱	بیان مسأله.....
۱	اهمیت موضوع.....
۲	ضرورت تحقیق.....
۲	پیشینه تحقیق.....
۳	هدف تحقیق، سؤالات و فرضیه های آن.....
۳	سؤالات تحقیق.....
۴	فرضیات تحقیق.....
۴	روش تحقیق.....
۴	ساختار تحقیق.....
۶	فصل اول کلیات
۸	۱-۱-۱ تعریف ختنه.....
۸	۱-۱-۱-۱ تعریف لغوی ختنه.....
۸	۱-۱-۲ تعریف اصطلاحی ختنه.....
۱۰	۲-۱ ختنه در تاریخ.....
۱۱	۳-۱ مشروعیت ختنه در ادیان و آیین ها.....
۱۱	۱-۳-۱ ختنه در ادیان آسمانی.....
۱۲	۱-۳-۱-۱ ختنه در آیین آدم (ع).....
۱۳	۲-۳-۱-۱ ختنه در دین حضرت ابراهیم (ع).....
۱۵	۳-۳-۱-۱ ختنه در دین یهود.....

۱۷ ۴-۱-۳-۱ ختنه در مسیحیت
۲۰ ۵-۱-۳-۱ ختنه در اسلام
۲۲ ۲-۳-۱ ختنه در آیین ها و ادیان غیر آسمانی
۲۲ ۱-۲-۳-۱ ختنه در آیین های هندو، بودایی و سیک
۲۲ ۲-۲-۳-۱ ختنه در میان اقوام قدیم
۲۳ ۴-۱ فلسفه و حکمت انجام ختنه
۲۵ ۵-۱ غیرمختون بودن انسان در قیامت
۲۶ ۶-۱ جواز ختنه در علم پزشکی
۳۳ فصل دوم اقوال علما در باب مشروعیت ختنه
۳۵ ۱-۲ دیدگاه علما در باب حکم ختنه
۵۲ ۲-۲ اقوال علما در باب میزان قطع در ختنه
۵۴ ۳-۲ دیدگاه علما در باب زمان انجام ختنه
۵۸ فصل سوم آداب و احکام خاص ختنه
۶۰ ۱-۳ ولیمه‌ی ختان
۶۰ ۱-۱-۳ حکم ولیمه‌ی ختان
۶۲ ۲-۱-۳ حکم اجابت دعوت ختان
۶۲ ۲-۳ حکم امامت اُقلف
۶۴ ۳-۳ حکم حج اُقلف
۶۵ ۴-۳ حکم ذبیحه‌ی اُقلف
۶۷ ۵-۳ حکم شهادت اُقلف
۶۸ ۶-۳ اقوال علما در باب تضمین خاتن
۷۱ ۷-۳ ختنه‌ی میت غیرمختون
۷۲ ۸-۳ ختنه‌ی خنثی
۷۵ ۹-۳ پرداخت هزینه‌ی ختنه
۷۶ فصل چهارم نتیجه گیری

نتیجه گیری ۷۷

منابع و مأخذ ۸۵

مقدمه

إن الحمد لله، نحمده و نستعينه و نستغفره و نعوذ بالله من شرور أنفسنا و من سيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له و من يضلل فلا هادي له و نشهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له و نشهد أن محمداً عبده و رسوله، أما بعد:

بیان مسأله

اموری وجود دارند که هر صاحب عقل سلیمی به خاطر رعایت نظافت و بهداشت و به همراه داشتن زیبایی و احترام برای او در هنگام ارتباط با افراد جامعه به انجام آن ها می پردازد. از این امور به امور فطری تعبیر می شود. در دین اسلام در برخی نصوص دینی به برخی از این موارد اشاره شده است که در مجموع ده مورد می باشند؛ از قبیل: تراشیدن موهای بالای عورت، تراشیدن موی زیر بغل، کوتاه کردن ناخن ها، کوتاه کردن سیل، مضمضه، استنشاق، مسواک زدن، فرق باز کردن، شستن مکان دفع قضای حاجت با آب. یکی دیگر از این امور فطری ختنه است که در فقه اسلامی محل بحث واقع شده است و در مورد حکم، شرایط و زمان ختنه و مواردی دیگر مباحث و اختلافاتی مطرح است.

اهمیت موضوع

ختنه امری مبتلابه عموم مردم است که کیفیت و حکم آن در میان مذاهب محل اختلاف و نزاع است. امروزه از جانب مسلمین و غیرمسلمین شبهاتی در این باره وارد شده است. در علم پزشکی هم در باب مقبول بودن و مفید بودن انجام این عمل مباحث و اختلافاتی مطرح است.

ضرورت تحقیق

عدم وجود منبعی مستقل در باب ختنه که بتواند احکام شرعی را به تفصیل و مستدل بیان کند و پاسخگوی شبهات باشد، خصوصاً این که این موضوع امری مبتلابه است و بسیاری از پزشکان انجام آن را توصیه می کنند، همه از نکاتی هستند که ضرورت انجام چنین تحقیقی را بیان گر هستند.

پیشینه تحقیق

در باب ختنه، متقدمین کتابی را به صورت تک نگاری به رشته ی تحریر در نیاورده اند و بیشتر در ضمن کتب دیگر چون کتب فقهی و حدیث به بحث در مورد آن پرداخته اند. نوشته های متقدمین را در این زمینه می توان به دو دسته تقسیم بندی کرد:

۱- کتاب هایی که به صورت پراکنده و غیرمنضبط به بحث در مورد آن پرداخته اند، از جمله ی این کتب می توان به کتاب های المغنی تألیف ابن قدامه، الإنصاف فی معرفة الراجح من الخلاف علی مذهب الإمام احمد بن حنبل تألیف مرداوی، الحاوی الکبیر فی فقه مذهب الإمام الشافعی تألیف ماوردی، المجموع شرح المهذب تألیف نووی، البناية شرح الهدایة تألیف عینی، الموطأ تألیف امام مالک، السنن الکبری و فی ذیله الجوهر النقی تألیف بیهقی و ... اشاره کرد.

۲- کتاب تحفة المودود بأحكام المولود تألیف ابن قیم جوزیه که یک باب از آن به بحث ختنه اختصاص دارد. این کتاب را می توان تنها کتاب منضبط متقدمین در مورد این موضوع دانست.

در میان معاصرین موضوع کمی بیشتر مورد توجه قرار گرفته و بعضاً آثار منضبط و روشن تری در این زمینه یافت می شود. مطالب و نوشته های معاصرین را در این زمینه می توان به چند دسته تقسیم بندی نمود:

۱- کتبی که در آن ها فقط به بحث ختنه ی زنان پرداخته شده است، مانند: کتاب «ختان الإناث و دفع شبه کلّ وسواس خناس»، کتاب «فتاوی کبار علماء الأزهر الشریف حول ختان الإناث»، کتاب «ختان الإناث بین

علماء الشريعة والأطباء» و ... این کتاب ها فقط به بحث در باب ختنه‌ی زن پرداخته اند و بسیاری از مطالب مربوط به ختنه‌ی زنان مانند: حکم ولیمه‌ی ختنه‌ی زنان و اجابت دعوت آن و... در این کتاب ها ذکر نشده است.

۲- کتبی که در آن به بحث ختنه‌ی مردان و زنان پرداخته شده است، مانند: «الموسوعة الفقهية الكويتية» و «أحاديث الختان حجيتها و فقهاها». در این دو کتاب به صورت کامل به بحث در مورد این موضوع پرداخته نشده است، مثلاً مطلبی در مورد جواز ختنه در علم پزشکی، مخالفان ختنه‌ی زنان، ختنه در ادیان آسمانی و غیر آسمانی و ... در این کتب نیامده است.

۳- مقالات نوشته شده در مورد ختنه نیز اکثراً به بحث ختنه‌ی زنان و حکم تکلیفی آن پرداخته اند، مانند مقالات و فتاوی نوشته شده توسط فقهای بزرگ الأزهر که بیشتر آن ها در کتاب «فتاوی کبار علماء الأزهر الشريف حول ختان الإناث» جمع آوری شده اند.

هدف تحقیق، سؤالات و فرضیه های آن

بررسی سیر تاریخی ختنه، دیدگاه فقها در باب حکم فقهی ختنه، دیدگاه علم پزشکی در باب ختنه، بیان ادله و مستندات فقهای مختلف، مقایسه و ترجیح و تضعیف اقوال گوناگون فقهی و نقد و بررسی نظریات و شبهات معاصرین و مستندات آنها و برخی دیگر از مباحث مرتبط با این موضوع، از اهدافی است که پایان نامه به آن خواهد پرداخت.

سؤالات تحقیق

۱- مذاهب اربعه چه دیدگاهی نسبت به ختنه دارند؟

۲- ختنه یک حکم امضایی است یا تأسیسی؟

فرضیات تحقیق

۱- غالب مذاهب فقهی ختنه را امری مشروع می دانند.

۲- ختنه یک حکم امضایی است.

روش تحقیق

روش تحقیق تحلیلی- توصیفی و به شیوه تحلیل محتوا است. نوع تحقیق کتابخانه ای است، بدین طریق که به وسیله‌ی فیش نظریات فقهای مذاهب اربعه و استدلالات آنان از منابع معتبر فقهی جمع آوری و در یک چارچوب علمی در کنار هم چیده خواهند شد. آن گاه بر اساس روش های ترجیح و تضعیف رایج در علوم اسلامی دیدگاه ها و ادله مورد نقد و ارزیابی قرار می گیرند. فواید و مضرات احتمالی ختنه هم از منابع معتبر علم پزشکی و یا با مراجعه به افراد متخصص گردآوری خواهد شد و جهت تقویت و ردّ دیدگاه های فقهی مورد استفاده قرار خواهد گرفت.

موانع و تنگناها

گسترده‌گی و اختلاف در ادله‌ی ختنه و خصوصاً احادیث وارده در این باب، وجود دیدگاه های تا حدودی متناقض در فقه و علم پزشکی را می توان اصلی ترین مانع در راه انجام تحقیق دانست.

ساختار تحقیق

این پایان نامه متشکل از چهار فصل است:

در فصل اول پایان نامه تعریف ختنه در لغت و اصطلاح، تاریخچه‌ی ختنه، نظر علم پزشکی در باب ختنه و مسائلی دیگر مورد بررسی قرار می گیرد.

در فصل دوّم اقوال علما در باب مشروعیت ختنه و ادله و استدلالات آنان ذکر و مورد نقد و بررسی قرار می گیرد.

در فصل سوّم به بررسی مسائلی در باب آداب و احکام خاصّ ختنه در مذاهب اربعه چون ولیمه‌ی ختنه، امامت، حج، ذبیحه و شهادت فرد غیرمختون و مسائلی دیگر پرداخته شده و در فصل چهارم نتیجه گیری ذکر خواهد شد.

فصل اوّل

کلیات

فصل اوّل

کلیات

از جمله کارهایی که در مورد مرد و زن و غالباً در دوران کودکی و روزهای آغازین بعد از تولّد انجام می‌گیرد ختنه است. ختنه در لغت و اصطلاح دارای تعاریف خاصی است و در تاریخ بشریت سابقه ای دیرینه دارد. در علم پزشکی هم در مورد آن بحث شده و مزایا و بعضاً معایبی برای آن ذکر شده است. با توجه به اهمّیت بحث در مورد این مطالب، در این فصل به بیان تعریف لغوی و اصطلاحی، تاریخچه و بررسی جواز و عدم جواز ختنه در علم پزشکی پرداخته خواهد شد.

۱-۱-۱ تعریف ختنه

ختنه واژه ای عربی و دارای تعریف لغوی و اصطلاحی است. لذا این تعاریف به تفکیک ذکر می شوند.

۱-۱-۱-۱ تعریف لغوی ختنه

ختنه از ریشه ی ختن و به معنی قطع کردن است. همچنین ختنه از ریشه ی ختن، بر همه کسانی دلالت می کند که از طرف زن نسبتی شبیه به پدر و برادر دارند، مانند: پدر زن، برادر زن، شوهر دختر و شوهر خواهر. مثلاً گفته اند: «علیُّ ختنُ رسول الله صلی الله علیه وسلم» (حضرت علی شوهر دختر - داماد - پیامبر بوده است). یا می گویند: «أبو بکر و عمر رضی الله عنهما ختننا رسول الله صلی الله علیه وسلم» (ابوبکر و عمر رضی الله عنهما، پدر زن رسول الله (ص) بودند). ختنه به معنای مادر زن نیز آمده است. ختنه برای مردان و زنان به کار برده می شود. برخی گفته اند ختنه برای مردان استفاده شده و ختنه ی زنان خفص نامیده شده است. (ابن منظور، بدون تاریخ، ۱۱۰۲/۲؛ زبیدی، بدون تاریخ، ۴۷۹/۳۴-۴۸۰). خفص به معنای کم کردن و کاستن می باشد. (ابن منظور، بدون تاریخ، ۱۲۱۰/۲) ختانه به معنای خاتن، کسی است که ختنه را انجام می دهد. ختان، ختنه گاه مرد و زن است و ختنه به معنای مصاهره می باشد. فارسی زبانان و ترک ها خاتون را به معنای زن شریف و نجیب استفاده می کنند. (زبیدی، بدون تاریخ، ۴۷۹/۳۴-۴۸۲؛ ابن منظور، بدون تاریخ، ۱۱۰۲/۲)

به خانواده ی شوهر، آختان و به خانواده ی زن، أصهار می گویند. برخی أصهار را برای هر دو معنای آن،

یعنی خانواده ی مرد و خانواده ی زن به کار برده اند. (زبیدی، بدون تاریخ، ۴۷۶/۳۷)

۱-۱-۲ تعریف اصطلاحی ختنه

معنای اصطلاحی ختنه تقریباً شبیه معنای لغوی آن است. (وزارة الأوقاف والشئون الإسلامية - کویت، «از

۱۴۰۴ - ۱۴۲۷ هـ، ۲۶/۱۹) لکن با این وجود جهت روشن شدن تعریف اصطلاحی، تعریف مذاهب اربعه از

این واژه ذکر خواهد شد. مذاهب اربعه اهل سنت می گویند که ختنه عملی است برای مرد و زن که در مرد با

قطع کردن و بریدن پوست پوشاننده‌ی حشفه (سر آلت تناسلی) انجام می‌شود. (أفندی، بدون تاریخ، ۱۹۹۷؛ خرسی، بدون تاریخ، ۴۸/۳؛ عمرانی، ۱۴۲۱ هـ ۹۶/۱؛ أنصاری، أسنی المطالب فی شرح روض الطالب، بدون تاریخ، ۱۶۴/۴؛ مرداوی، ۱۴۱۹ هـ ۹۸/۱). تمام مذاهب اربعه‌ی اهل سنت در این تعریف اصطلاحی از ختنه که بیشتر ناظر به مردان است، اتفاق نظر دارند. اما در مورد تعریف اصطلاحی ختنه‌ی زنان چنین اظهار نظر کرده‌اند:

احناف گفته‌اند: ختنه در زن، با قطع کردن قسمتی از پوست که بالای مهبل واقع شده (قسمت انتهایی بظر) و شبیه تاج خروس است، انجام می‌شود. (ابن عابدین، ۱۴۱۲ هـ ۱۶۷/۱).

مالکیه در قولی نزدیک به قول حنفیه می‌گویند: ختنه در زن با قطع کردن پایین قسمت پوستی که بالای مهبل واقع شده (قسمت انتهایی بظر) و شبیه تاج خروس است، انجام می‌شود. (خرشی، بدون تاریخ، ۴۸/۳).

شافعیه گفته‌اند: ختنه در زن، با قطع کردن پوستی که بالای ورودی ذکر قرار دارد، انجام می‌شود. (عمرانی، ۱۴۲۱ هـ ۹۶/۱). نیز گفته‌اند: خفاض یا ختنه در زن، با قطع کردن قسمتی از بظر زن، یعنی گوشتی که در بالای مهبل (قسمت انتهایی بظر) و بر روی محلّ خروج ادرار قرار دارد و شبیه تاج خروس است، انجام می‌شود. (أنصاری، أسنی المطالب فی شرح روض الطالب، بدون تاریخ، ۱۶۴/۴)

حنابله می‌گویند: ختنه در زن، با برداشتن پوست بالای محلّ آمیزش آنان که شبیه تاج خروس است، انجام می‌شود. (مرداوی، ۱۴۱۹ هـ ۹۸/۱)

تمام تعاریف اصطلاحی ختنه‌ی زنان اشاره به بریدن یک محل دارد و فقط اندکی اختلاف لفظی در این تعاریف وجود دارد. خلاصه این که ختنه در مرد با بریدن پوست پوشاننده‌ی حشفه و برای زنان با قطع کردن پایین قسمت پوستی که بالای مهبل واقع شده و شبیه تاج خروس است، انجام می‌گیرد.